

การบริหารการคลัง ขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

เอกสารตำราหลัก ประกอบการเรียนการสอน
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น

วิชา การบริหารการเงินการคลังท้องถิ่น
(Local Financial and Fiscal Administration)

ผู้เขียน : รศ.ดร. สกนธ์ วรรณวิวัฒนา

การบริหารการคลัง ขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

เอกสารหลัก ประกอบการเรียนการสอน
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น

วิชา การบริหารการเงินการคลังท้องถิ่น
(Local Financial and Fiscal Administration)

ผู้เขียน รศ.ดร. สกศุ์ วรวิญญูวัฒนา

การบริหารการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผู้เขียน : รศ. ดร. สกนธ์ วรรณวัฒนา

ราคา 275 บาท

พิมพ์ครั้งที่ 1 : พฤศจิกายน 2557

จัดพิมพ์โดย : บริษัท เอ็กซ์เปอร์เน็ต จำกัด
2387 อาคารรวมทุนพัฒนา ถ. เพชรบุรีตัดใหม่
บางกะปิ ห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310
โทร. 0-2718-1821 (10 คู่สาย)
แฟกซ์ : 0-2718-1831
<http://www.expernetbooks.com>
e-mail: public@expernetbooks.com

พิมพ์ที่ : บริษัท ออฟเซ็ท ครีเอชั่น จำกัด
โทร. 0-2870-2630-2, 0-2870-2629

ข้อมูลทางบรรณานุกรมหอสมุดแห่งชาติ

รศ. ดร. สกนธ์ วรรณวัฒนา

การบริหารการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.--กรุงเทพฯ :
เอ็กซ์เปอร์เน็ต, 2557.

332 หน้า.

1. การคลังท้องถิ่น. 2. การเงิน. I. ชื่อเรื่อง.

352.4214

ISBN 978-974-414-355-6

คำนำ

โครงการความร่วมมือทางวิชาการ ระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกับสถาบันการศึกษา ในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาขีดความสามารถและศักยภาพของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ

หนังสือเล่มนี้ คณะอนุกรรมการด้านวิชาการได้คัดเลือกและอนุมัติให้เป็นตำราหลักของหมวดวิชาเฉพาะ สำหรับใช้ในการเรียนการสอนของหลักสูตรฯ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดมาตรฐานและคุณภาพทางวิชาการในระดับสูงที่สังคมยอมรับ ตลอดจนเพื่อให้นักศึกษาในโครงการสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริงอย่างได้ผล

คณะกรรมการอำนวยการกลางเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่า ด้วยความร่วมมือและความมุ่งมั่นของทุกสถาบันการศึกษา จะส่งผลให้โครงการฯ ประสบความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้เป็นอย่างดี อันจะก่อให้เกิดคุณภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนสืบไป

(นายสมพร ไข่มวง)

ประธานคณะกรรมการอำนวยการกลาง

โครงการความร่วมมือทางวิชาการ
ระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
กับสถาบันการศึกษา

อาธัมภท

การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทยหลังจากที่ได้เริ่มต้นอย่างจริงจังภายหลังจากรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ได้ประกาศใช้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการบริหารราชการแผ่นดินอย่างมากมาย สิ่งที่ได้เกิดขึ้นอย่างหนึ่งคือการกระจายอำนาจการคลังที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหลาย ทำให้ได้มีโอกาสรับทรัพยากรที่เป็นทั้งรายได้จากภาษีและไม่ใช่อาษิจารรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก และปัจจุบันการกระจายอำนาจการคลังฯ ได้เดินหน้ามาสู่ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 เพราะประสพการณ์ 10 ปีของการเดินหน้าการกระจายอำนาจฯ ทั้งในภาพรวมและโดยเฉพาะการกระจายอำนาจการคลังฯ ได้ให้บทเรียนที่สำคัญแก่ทุก ๆ ฝ่ายในการปรับปรุงแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นจากแนวทางการกระจายอำนาจที่ผ่านมา

หนังสือเล่มนี้เขียนและเรียบเรียงขึ้นจากประสพการณ์ และความรู้ของผู้เขียนที่ได้มีโอกาสร่วมในการทำงานและเกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจการคลังสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย ซึ่งผู้เขียนพยายามทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นที่เข้าใจได้โดยง่ายสำหรับทุก ๆ คน ไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางวิชาการมากนัก ขณะเดียวกันคิดว่าหนังสือเล่มนี้ออกมาในจังหวะที่ดี เพราะปัจจุบันการกระจายอำนาจทางการคลังที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำลังได้รับความสนใจทั้งจากส่วนราชการที่ทำหน้าที่สนับสนุน กำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ปฏิบัติงานอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวม

ทั้งประชาชนโดยทั่วไป จุดมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้หวังที่จะสร้างพื้นฐานความเข้าใจขององค์ประกอบสำคัญของการกระจายอำนาจการคลังฯ รวมทั้งการเป็นกรอบของหลักคิดและแนวทางของการกระจายอำนาจการคลังฯ ให้กับทุกๆ ฝ่าย เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจในขั้นตอนการกระจายอำนาจการคลังฯ ที่เหมือนๆ กัน เพื่อนำไปสู่การเดินหน้าของกระบวนการกระจายอำนาจการคลังฯ ที่ทำให้เกิดประโยชน์กับประเทศและประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ มากที่สุด

หนังสือเล่มนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ที่ได้ช่วยกระตุ้นเตือนใจผู้เขียนให้ผลิตหนังสือเล่มนี้ออก รวมทั้งการช่วยเหลือทั้งข้อมูลและกำลังใจในการเขียน ตลอดจนความรู้ที่ได้รับจากการเรียนการสอนในวิชานี้กับผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ผู้เขียนได้มีโอกาสใช้เป็นเวทีเพิ่มพูนความรู้ให้มากขึ้น นอกจากนี้แล้วความช่วยเหลือที่ได้รับจากนักศึกษาปริญญาโทคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ นายนรา เป้นประหยัด นายนที สารพัดวิทยา นายกิตติพงษ์ เรือนทิพย์ และนายไชยกาญจน์ ดารประดิษฐ์ ที่ช่วยค้นคว้าและนำเสนอข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อหนังสือเล่มนี้อย่างมาก อย่างไรก็ตาม หากมีความผิดพลาดใด ๆ ที่เกิดจากข้อความของหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนขออภัยไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	3
อารัมภบท	4
สารบัญ	6
บทที่ 1 บทนำ	11
1.1 ความสำคัญของการกระจายอำนาจการคลัง สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	13
1.2 การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คืออะไร	18
1.3 ทำไมต้องมีการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	21
1.4 การกระจายอำนาจการคลังสู่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นคืออะไร	24
1.5 ความหมายของการกระจายอำนาจการคลังที่แท้จริง ที่นำไปสู่การบริหารจัดการที่ดี	29
1.6 ผลดีที่เกิดจากการกระจายอำนาจทางการคลัง ที่แท้จริง	31
1.7 ปัจจัยเสริมสร้างการกระจายอำนาจทางการคลังที่ดี เอกสารอ้างอิง	36 45

บทที่ 2	ความสำคัญของบริหารการเงินการคลังของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	47
2.1	ความได้เปรียบของการกระจายอำนาจการเงิน การคลังแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	50
2.2	ข้อจำกัดบางประการของการกระจายอำนาจการเงิน การคลังฯ	56
2.3	ระบบการบริหารการคลังขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	61
2.4	บทสรุปท้ายบท	73
	เอกสารอ้างอิง	74
บทที่ 3	กรอบแนวคิดและปัญหาการกระจายอำนาจทางการคลัง ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	75
3.1	หลักและแนวทางในการปฏิบัติการกระจายอำนาจ ทางการคลังให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	81
3.2	ความสัมพันธ์ทางการคลังระหว่างองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นและรัฐบาลระดับชาติ	97
3.3	ปัญหาที่พึงระมัดระวังในการกระจายอำนาจการคลังฯ	104
3.4	บทสรุปท้ายบท	113
	เอกสารอ้างอิง	114

	หน้า
บทที่ 4 การกำหนดภาระหน้าที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	115
4.1 ทำไมต้องมีการกำหนดภาระหน้าที่	120
4.2 ขอบเขตการกำหนดภาระหน้าที่ระหว่างรัฐบาล กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	122
4.3 กรณีศึกษาการกำหนดแบ่งภารกิจหน้าที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย	129
4.4 แนวทางที่เหมาะสมในการกำหนดภาระหน้าที่ กรณีศึกษาประเทศไทย	132
4.5 รูปแบบโครงสร้างหน้าที่ขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสม	143
เอกสารอ้างอิง	161
บทที่ 5 การกำหนดรายรับให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	163
5.1 เหตุผลในการกำหนดรายรับให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	164
5.2 ทำไมต้องมีการกำหนดรายรับ	174
5.3 แนวทางการกำหนดรายรับที่เหมาะสม	178
5.4 ความแตกต่างของวัตถุประสงค์การหารายรับ ของรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	186
5.5 ประเภทรายรับที่เหมาะสมขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	188

	หน้า
5.6 การพัฒนาการบริหารรายรับที่จัดเก็บเอง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	207
5.7 บทสรุปท้ายบท	213
เอกสารอ้างอิง	215
บทที่ 6 ระบบเงินโอนและเงินอุดหนุนของรัฐบาลที่ให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	217
6.1 ลักษณะความสัมพันธ์ทางการคลังระหว่างรัฐบาล กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	218
6.2 ระบบเงินอุดหนุนของรัฐบาล	222
6.3 เครื่องมือการกำกับความสัมพันธ์ทางการคลัง ของรัฐบาล	227
6.4 ประเภทของเงินอุดหนุนที่ดีขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	235
6.5 ข้อพึงระวังในการให้เงินอุดหนุนของรัฐบาล	249
เอกสารอ้างอิง	253
บทที่ 7 กรอบการปฏิรูปขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	255
7.1 หลักการและแนวคิดในการปฏิรูปของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	255
7.2 แนวทางการเสริมสร้างฐานะการเงินการคลังของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการปฏิรูป	271
เอกสารอ้างอิง	278

	หน้า
บทที่ 8 ระบบงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	279
8.1 ปัญหาของระบบงบประมาณท้องถิ่น	284
8.2 ประเภทต่างๆ ของงบประมาณ	286
8.3 แนวทางการปรับปรุงระบบงบประมาณของ ท้องถิ่นให้สอดคล้องกับระดับชาติ	297
8.4 การควบคุมงบประมาณ (Budgetary Control)	312
8.5 แนวทางการวางแผนการใช้จ่ายที่เหมาะสม (Capital Budgeting and Investment Planning)	318
เอกสารอ้างอิง	326
บทที่ 9 บทส่งท้าย	327

บทนำ

การปฏิรูประบบเศรษฐกิจในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาของประเทศไทย โดยส่วนมากล้วนให้ความสำคัญกับการเพิ่มบทบาทของระบบตลาด และพยายามสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของตลาด รวมไปถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลไกตลาด เพราะฉะนั้นในช่วงที่ผ่านมาบทบาทของภาคเอกชนในระบบเศรษฐกิจจึงเพิ่มมากขึ้นมาโดยตลอด จนกระทั่งดูเหมือนว่าภาคเอกชนได้หันมาสนใจการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะ และลดบทบาทของตนลงในสภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว แต่ในปัจจุบันได้มีแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐที่ได้ยอมรับโดยทั่วไปในหลายประเทศว่า ถึงเวลาแล้วที่ภาครัฐต้องหันกลับมาทบทวนและกำหนดบทบาทของตนเองเสียใหม่ ในระบบเศรษฐกิจที่มีภาคเอกชนเป็นกลจักรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และควร

ให้ความสำคัญกับการกำหนดแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิ-
ผลของการทำงานในภาครัฐเพื่อให้ก้าวเคียงคู่ไปกับภาคเอกชน รวมทั้ง
พัฒนาศักยภาพการให้บริการของภาครัฐโดยเน้นผลลัพธ์จากการดำเนิน
งาน แนวคิดดังกล่าวนี้ได้มีเรื่องการกระจายอำนาจหน้าที่ของภาครัฐ
เดิมไปสู่องค์กรปกครองในระดัท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ทวีความ
สำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบัน

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 จนถึงปัจจุบัน การกระจายอำนาจ
การคลังและการปฏิรูปการบริหารราชการในระดับการปกครองที่ไม่ใช่
รัฐบาลกลางของประเทศ ได้เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญของการส่งเสริม
การพัฒนาและกระจายความเจริญของภูมิภาคและท้องถิ่น แต่เนื่อง
จากการกระจายอำนาจการคลังเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน และมี
แง่มุมการคิดพิจารณาที่ครอบคลุมหลากหลายมิติทางวิชาการไม่ว่าด้าน
เศรษฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และนิติศาสตร์ จึงทำให้การนำแนว
คิดนี้ไปปฏิบัติจริงประสบอุปสรรค และมีความก้าวหน้าที่ค่อนข้างช้า
นอกจากนี้ยังเกิดการถกเถียงถึงแนวทางที่ถูกที่ควรของการกระจาย
อำนาจการคลังในแต่ละประเทศ

ประเทศไทยเองได้เริ่มต้นการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน แต่ได้ประสบกับปัญหาต่างๆ จนดูเหมือน
ว่าไม่มีความคืบหน้าของการกระจายอำนาจการคลังที่แท้จริง จนกระทั่ง
ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 จึงได้มีการนำแนวคิดนี้
กลับมาทบทวนและปฏิบัติกันอย่างจริงจังอีกครั้ง ซึ่งการกระจายอำนาจ
การคลังของประเทศไทยได้มีปัญหาลักษณะที่คล้ายคลึงและมีลักษณะเฉพาะ

ตัวแตกต่างจากประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ หลายประการ เพื่อให้เห็นแนวทางการปฏิบัติที่ควรจะเป็น หนังสือนี้จึงเป็นการกล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องมีการกระจายอำนาจการคลังไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศกำลังพัฒนาในปัจจุบัน รวมทั้งกรอบแนวคิดเบื้องต้นและแนวทางปฏิบัติในการกระจายอำนาจทางการคลังสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ควรเป็นเพื่อสร้างฐานความรู้ที่ถูกต้องในการปฏิบัติการณ์เพื่อให้การเดินหน้าได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่มีการประกาศนำรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 มาใช้จะพบว่าได้มีการแก้ไขปรับปรุงแนวทางการกระจายอำนาจฯ ของประเทศไทยให้มีความรัดกุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยสาระสำคัญของการแก้ไขปรับปรุงที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 เน้นการกำหนดแบ่งอำนาจหน้าที่ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐบาลให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การสร้างเครื่องมือกำกับ ดูแล และส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และที่สำคัญยิ่งคือการออกแบบระบบการเงินการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศใหม่ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทยที่ได้มีการระบุถึงความจำเป็นของการเพิ่มศักยภาพทางการเงินและการคลังให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.1 ความสำคัญของการกระจายอำนาจการคลัง สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การกระจายอำนาจการคลังสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของวิชาการคลังสาธารณะที่ได้มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน

แล้วสำหรับประเทศพัฒนา แนวคิด หลักเกณฑ์ ตลอดจนการปฏิบัติได้ถูกนำไปทดสอบและพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง แต่ในกรณีของประเทศกำลังพัฒนานั้นได้มีความแตกต่างกันทั้งวัตถุประสงค์ของการกระจายอำนาจในภาพรวม และเงื่อนไขของผลลัพธ์ที่ต้องการจากการกระจายอำนาจการคลัง รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ไม่เหมือนกับประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลาย แม้ว่าบทบาทของภาครัฐที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาอาจไม่แตกต่างจากในประเทศพัฒนาแล้วมากนัก แต่บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนามักจะถูกครอบงำ หรืออยู่ใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดทั้งด้านการเมืองและการเงินการคลังจากรัฐบาลในระดับที่สูงกว่า จึงทำให้ดูเหมือนว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนาไม่มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจและไม่มีส่วนในการพัฒนาประเทศมากมายนัก แม้ในประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศอาจให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจการคลัง แต่มักจำกัดขอบเขตอยู่ในด้านเศรษฐกิจบางประเด็นเท่านั้น เช่น ด้านการหารายได้จากภาษี หรือการใช้จ่าย ปัจจุบันยังไม่ค่อยมีการศึกษาที่ครอบคลุมองค์ความรู้โดยรวมของการกระจายอำนาจการคลังสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งด้านปรัชญา แนวคิด การปฏิบัติทั้งด้านนโยบาย และการปฏิบัติที่แท้จริง งานการศึกษาส่วนใหญ่มักเน้นด้านการพัฒนาเมือง (Urban Development) หรือประเด็นอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจการคลังอย่างแท้จริง

เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของการกระจายอำนาจการคลังสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีต่อประเทศ ผู้ศึกษาจำเป็นที่จะต้อง

เข้าใจประวัติศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกันทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตัวอย่างเช่นในกรณีประเทศในเอเชียหลายประเทศที่เคยเป็นประเทศอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจในอดีต ประเทศเหล่านี้มักจะมีรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดินแบบรวมอำนาจ (Centralization) มาเป็นเวลานานก่อนเป็นประเทศอาณานิคม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นประเทศอาณานิคมที่ผู้บริหารถูกเปลี่ยนแปลงไป และได้รับแนวคิดเรื่องการแบ่งอำนาจ หรือการกระจายอำนาจมาใช้ในการบริหารประเทศ ในภายหลังเมื่อประเทศเป็นอิสระแล้วกรอบการบริหารแผ่นดินยังคงใช้รูปแบบราชการในขณะที่ยังเป็นอาณานิคมอยู่ ส่งผลให้แทนที่จะใช้แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจเพื่อสร้างความเข้มแข็งของการพัฒนาในระดับล่าง และการพึ่งตนเองของประชาชนในท้องถิ่น กลับใช้แนวคิดนี้มาเป็นเครื่องมือของการกำกับควบคุมมากกว่า

นอกจากนี้แนวคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคแรกยังไม่มี การส่งเสริมบทบาทของการกระจายอำนาจกับการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศ เนื่องจากในอดีตแนวคิดการพัฒนาประเทศของประเทศกำลังพัฒนาเชื่อว่าต้องเป็นการกระทำโดยการควบคุมจากส่วนกลางเป็นหลัก เพราะอำนาจทางการเงินการคลังที่มีการวางแผนกลยุทธ์จากส่วนกลางนั้นส่งผลต่อการพัฒนาประเทศได้ดีกว่า นอกจากนี้ยังสามารถจัดสรรทรัพยากรไปยังภาคเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพ มีเทคโนโลยี และการประหยัดจากขนาด (Economies of Scale) ได้ดีกว่า ในท้ายที่สุดแล้วผลการกระตุ้นการขยายตัวเศรษฐกิจจากส่วนกลางสามารถทำได้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่าการกระจายทรัพยากรไปยัง

แต่ละท้องถิ่น ซึ่งการควบคุมกรอบนโยบายและการบริหารจัดการโดยแต่ละท้องถิ่นนั้นมีความยุ่งยากมากกว่าการรวมศูนย์การบริหาร นอกจากนี้ทรัพยากรบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรู้ความสามารถเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น โดยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ประสบการณ์ ความชำนาญในการบริหาร และการพัฒนาความสามารถอย่างต่อเนื่อง ตรงข้ามกับบุคลากรในระดับชาติที่มักเป็นศูนย์รวมของผู้ที่มีความรู้ความชำนาญการบริหารในระดับที่สูงกว่า เพราะฉะนั้นเมื่อมีแนวนโยบายเรื่องการกระจายอำนาจการคลัง ทำให้บุคลากรของส่วนกลางมักมีทัศนคติที่ไม่อยากส่งเสริมให้เกิดการกระจายอำนาจการคลังอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามเหตุผลที่สำคัญในการชะลอการกระจายอำนาจการคลังของประเทศกำลังพัฒนา คือ ความเป็นห่วงที่ว่าบทบาทในการบริหารเศรษฐกิจมหภาคของรัฐบาลจะลดน้อยลง หากให้อำนาจการจัดการดูแลบริการสาธารณะของรัฐบาลไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้นแล้ว ขนาดของงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลจะลดน้อยลงตลอดจนการมอบอำนาจในการจัดเก็บรายได้บางส่วนทั้งจากภาษีและไม่ใช่ภาษีจะทำให้ความสามารถในการหารายได้ของรัฐบาลลดลงเช่นเดียวกัน และเหตุผลประการสำคัญที่สุดคือ การไม่ยอมลดบทบาทของรัฐบาลในการบริหารจัดการทรัพยากรของประเทศ เพราะนั่นหมายถึงผลกระทบที่จะมีต่อส่วนราชการ และนักการเมืองระดับชาติจะต้องลดบทบาทของตนเองลง

เมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มของการกระจายอำนาจการคลังที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ทั่วโลกพบว่าในความเป็นจริงแล้วการพัฒนาที่อาศัยการตัดสินใจจากส่วนกลางนั้น ไม่สามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอ โดยในช่วงทศวรรษที่ 1990 มีบางประเทศในแถบทวีปเอเชียมีการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ในขณะที่บางประเทศไม่สามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้นมาได้ แม้ว่าหลายประเทศสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วได้ แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ประชาชนทั่วประเทศให้ทั่วถึงประการถัดมาคือ การพัฒนาเศรษฐกิจโลกในปัจจุบันได้ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลงไป เงื่อนไขและสภาพการบริหารนโยบายเศรษฐกิจได้นั้นความสำคัญของภาคเอกชน กลไกของรัฐที่เคยใช้งานได้ดีมาในอดีตเริ่มประสบปัญหาในการกำกับดูแล และการที่รัฐต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ปฏิบัติเองไปสู่การกำกับ ควบคุม และส่งเสริมมากขึ้น กิจกรรมการลงทุนต่างๆ โดยเฉพาะการให้บริการสาธารณะเริ่มแสดงให้เห็นว่า การใช้เฉพาะกลไกของรัฐบาลเพียงอย่างเดียวนำไปสู่การขาดดุลงบประมาณที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ หากไม่มีการแบ่งเบาภาระดังกล่าวนี้ออกไป จะทำให้ประเทศต้องประสบกับปัญหาการบริหารหนี้สาธารณะ ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อเศรษฐกิจประเทศในระยะยาว เพราะฉะนั้นทางออกหนึ่งของปัญหาดังกล่าวคือการส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบการให้บริการสาธารณะมากขึ้น ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศ รวมทั้งกระตุ้น

ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแหล่งรายได้ของตนเองที่มักไม่ค่อยถูกใช้มาใช้ประโยชน์มากขึ้น ในการเป็นแหล่งระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศและท้องถิ่นของตนเองเพิ่มขึ้น

นอกจากเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจแล้ว ยังมีเหตุผลด้านการเมืองการปกครองที่สนับสนุนการกระจายอำนาจการคลัง อันได้แก่ สภาพการเมืองที่เปลี่ยนไป การปกครองในประเทศกำลังพัฒนาที่ประชาชนมีความรู้ การศึกษา การสื่อสารที่ให้ข้อมูลข่าวสารเพิ่มมากขึ้น รวดเร็วขึ้น ประชาชนจึงเรียนรู้ถึงบทบาทการทำงานและการบริหารงานของรัฐบาลมากขึ้นกว่าในอดีต และรัฐบาลกับประชาชนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ตลอดจนการพัฒนากระบวนการบริหารประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และการส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเอง รวมถึงแนวการพัฒนารูปแบบใหม่ที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงเป็นผลให้การกระจายอำนาจการคลังมีทิศทางที่ได้รับความยอมรับและขยายบทบาทมากขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก

1.2 การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคืออะไร

จากงานศึกษาของ Dennis Rondinelli (1999) ได้มีการกล่าวถึงความหมายการกระจายอำนาจ ไว้ว่า เป็นการโอนหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบริการสาธารณะจากรัฐบาลกลางสู่หน่วยงานย่อยที่เป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐหรือหน่วยงานเอกชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง

“การกระจายอำนาจ (Decentralization)” หมายถึงสถานะที่ทำให้หน่วยงานหรือชุมชนระดับล่างสุดมีอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการดำเนินกิจกรรมของตนเองได้อย่างกว้างขวาง การกระจายอำนาจเป็นสถานะที่ตรงกันข้ามกับ “การรวมอำนาจ (Centralization)” ซึ่งเป็นสถานะที่หน่วยงานระดับบนสุดหรือองค์การของรัฐบาลระดับสูงสุดเป็นผู้กำหนดแนวทางและวิธีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในทุกเรื่อง

ทั้งนี้ทั้งนั้นการกระจายอำนาจยังสามารถมีความหมายแตกต่างกันออกไปได้หลายมิติตามสถานะที่ใช้อธิบาย เช่น การกระจายอำนาจในองค์กรทั่วไป หมายถึงการให้หน่วยปฏิบัติงานระดับล่างมีอำนาจการตัดสินใจในเชิงนโยบายและการจัดการในหน้าที่รับผิดชอบของตนเอง หรือถ้ามุ่งถึงการกระจายอำนาจการเมืองการปกครองของประเทศหรือสังคมหนึ่งๆ ก็จะมีหมายถึงการให้องค์การของรัฐในระดับล่าง (ระดับภูมิภาคและท้องถิ่น) มีอำนาจการตัดสินใจทางการเมือง การกำหนดนโยบายสาธารณะและการจัดการในการดำเนินกิจกรรมของตนเองได้อย่างกว้างขวาง เป็นต้น¹

หรือหากใช้วิธีจำแนกรูปแบบของการกระจายอำนาจตามลักษณะของอำนาจหรือรูปแบบหน้าที่ความรับผิดชอบแล้ว ก็จะทำให้สามารถจำแนกรูปแบบของการกระจายอำนาจฯ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันได้อีกหลายประเภทด้วยกัน อาทิ การกระจายอำนาจทางการเมือง การกระจายอำนาจทางการบริหาร การกระจายอำนาจทางการ

¹ จรัส สุวรรณมาลา, ปฏิรูประบบการคลังไทย กระจายอำนาจสู่ภูมิภาคท้องถิ่น, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), (กรุงเทพมหานคร: 2538), น. 9 - 10.

คลัง และการกระจายอำนาจทางการตลาด เป็นต้น ซึ่งแต่ละชนิดของการกระจายอำนาจต่างมีลักษณะ แนวนโยบาย และปัจจัยสู่ความสำเร็จที่แตกต่างกันออกไป ปัจจัยทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้นจำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างระมัดระวังก่อนที่จะตัดสินใจ อีกทั้งควรมีการวางแผนส่งเสริมการปรับผังองค์กรทางการเงิน การบริหารและระบบการบริการ ขณะที่ความแตกต่างระหว่างการกระจายอำนาจแต่ละประเภทคือประโยชน์สำหรับแนวทางที่สำคัญหลายๆ แนวทาง และความจำเป็นสำหรับความร่วมมือ แต่แนวคิดเหล่านี้ยังมีการทับซ้อนกันอย่างมาก

การกระจายอำนาจทางการเมือง การบริหาร การคลัง และการตลาด สามารถปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างกันและสามารถผสมผสานกันได้ทั้งระหว่างประเทศ ในประเทศ หรือแม้แต่ในหน่วยงานเดียวกัน อย่างไรก็ตามการพยายามกำหนดนิยามของการกระจายอำนาจที่ถูกต้องเพียงตรงนั้นมิได้มีความสำคัญมากไปกว่าความสามารถเข้าใจแนวทางการกระจายอำนาจรูปแบบต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการรวมอำนาจ หรือการกระจายอำนาจ ก็อาจมิใช่คำตอบทั้งหมดในการดำเนินงานของรัฐบาล ในประเทศส่วนใหญ่การสร้างสมดุลที่เหมาะสมของการบริหารงานจากส่วนกลางกับการกระจายอำนาจ คือ หลักการสำคัญที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในหน้าที่การทำงานของรัฐบาล แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเมื่อมีการกระจายอำนาจความรับผิดชอบ รัฐบาลไม่ควรที่จะรักษาระดับความสำคัญของตนเองไว้มากเกินไป หากแต่ควรที่จะสร้างเงื่อนไขที่เอื้อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น

ขึ้น รัฐบาลควรให้บทบาทสำคัญในการส่งเสริมและเกื้อหนุนการกระจายอำนาจ โดยการพัฒนาที่เหมาะสม การคำนึงถึงประสิทธิภาพของนโยบายในประเทศ กฎเกณฑ์ในการกระจายอำนาจ และการสร้างความเข้มแข็ง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของสถาบันท้องถิ่นให้สามารถยืนหยัดได้ภายใต้หน้าที่ความรับผิดชอบใหม่ๆ ของท้องถิ่น

1.3. ทำไมต้องมีการกระจายอำนาจ สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาแนวโน้มของการกระจายอำนาจที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ทั่วโลก พบว่าการพัฒนาที่อาศัยการตัดสินใจจากส่วนกลางนั้นไม่สามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาได้อย่างทั่วถึง และเพียงพอ แนวคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคแรกนั้นมีความเชื่อว่าการพัฒนาประเทศของประเทศกำลังพัฒนาต้องเป็นการกระทำโดยการควบคุมจากส่วนกลางเป็นหลัก เพราะการใช้อำนาจวางแผนจากส่วนกลางจะสามารถจัดสรรทรัพยากรและเกิดผลกระทบด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าที่จะปล่อยให้ท้องถิ่นแต่ละที่จัดสรรทรัพยากรด้วยตัวเอง

อย่างไรก็ตาม ภายใต้แนวคิดการพัฒนาจากส่วนกลาง บางประเทศมีการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจอย่างมาก ในขณะที่บางประเทศไม่สามารถพัฒนาได้ และแม้ว่าบางประเทศจะมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ดีแต่ก็ยังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ประ-

ชาชนทั้งประเทศให้ทั่วถึง เหตุผลอีกอย่างหนึ่งคือเงื่อนไขและสภาพการบริหารนโยบายเศรษฐกิจในปัจจุบันนั้นได้เน้นความสำคัญของภาคเอกชน กลไกของรัฐที่เคยใช้งานได้ดีกลับเริ่มประสบปัญหาในการดูแล และการที่รัฐต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ปฏิบัติไปสู่ผู้ดูแลนั้น แสดงให้เห็นว่า การใช้เฉพาะกลไกของรัฐบาลเพียงอย่างเดียวนำไปสู่การขาดดุลงบประมาณที่เพิ่มขึ้น หากไม่มีการแบ่งเบาภาระดังกล่าวออกไป ทางออกหนึ่งสำหรับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจระยะยาวนั้นคือการส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบการให้บริการสาธารณะมากขึ้น

แนวความคิดเรื่องการกระจายอำนาจนั้นมีหลากหลายที่มา กล่าวคือ นักทฤษฎีประชาธิปไตยมักจะสนับสนุนให้ชุมชนระดับล่างสุดของสังคมมีอำนาจในการปกครองตนเองอย่างกว้างขวาง เพราะมีความเชื่อว่า การปกครองตนเองเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลและชุมชน และเป็นสิ่งที่มีคุณค่า (Value) ในตัวเอง โดยนัยดังกล่าวนี้การปกครองตนเองอาจไม่จำเป็นต้องดีเลิศ หรือมีประสิทธิภาพสูงสุด และอาจด้อยสมรรถภาพจนยากที่จะแข่งขันกับโลกภายนอกได้ แต่ถ้าชุมชนเลือกจะปกครองตนเองโดยยอมรับสภาพที่เสียเปรียบดังกล่าว รัฐก็ควรจะให้สิทธิการปกครองตนเองแก่ชุมชนนั้น

นักบริหารและพัฒนาทั้งหลายมักมองการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะเป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ จุดมุ่งหมายสุดท้ายของการกระจายอำนาจที่ให้อิสระและความสามารถในการบริหาร ตัดสินใจโดยประชาชนใน

ทุก ๆ ภูมิภาคและท้องถิ่นให้มีโอกาสได้รับการพัฒนาและความเจริญมากขึ้นตามความต้องการและตัดสินใจโดยประชาชนในแต่ละพื้นที่ได้เอง ซึ่งจะทำให้ประชาชนในส่วนภูมิภาคต่างๆ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น สามารถได้รับบริการสาธารณะตามที่ต้องการและเข้าถึงบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีรายได้เพียงพอกับการยังชีพ มีแหล่งรายได้ที่มั่นคง มีหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคมในขั้นพื้นฐาน มีศักยภาพในการออมและการลงทุนขั้นพื้นฐานของครอบครัว มีชีวิตอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดีและปลอดภัย มีเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และมีโอกาสได้เข้าร่วมตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายสาธารณะของชุมชนอย่างกว้างขวาง²

ทั้งนี้ไม่ว่าการกระจายอำนาจจะเป็นไปในรูปแบบใดก็ตาม เมื่ออยู่ภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสมและการกระจายอำนาจประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ย่อมสามารถที่จะช่วยก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจ และกิจกรรมทางสังคมอย่างขยายวงกว้างออกไปได้ในประเทศกำลังพัฒนา การกระจายอำนาจยังสามารถช่วยบรรเทาการตัดสินใจที่ก่อให้เกิดปัญหาข้อจำกัดแบบคอขวด (Bottle-neck) ซึ่งมีต้นเหตุจากการวางแผนของรัฐบาลและการควบคุมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมทางสังคม การกระจายอำนาจสามารถช่วยลดความยุ่งยากซับซ้อนของระบบราชการให้น้อยลง และสามารถช่วยเพิ่มข้าราชการที่มีไหวพริบในการทำงานสูงและพร้อมจะปรับตัวให้ตอบสนองกับเงื่อนไขและความต้องการของท้องถิ่น ยิ่งกว่านั้นการกระจาย-

² เรื่องเดียวกัน น. 11-12

จ่ายอำนาจยังช่วยให้ผู้บริหารระดับนโยบายสามารถเข้าถึงท้องที่ส่วนใหญ่ด้วยการให้บริการสาธารณะที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ทั้งนี้การกระจายอำนาจยังสามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์ นวัตกรรม โดยทำให้ประชาชนตั้งแต่ในส่วนท้องถิ่นจนถึงประชาชนทั่วไปสามารถควบคุมโครงการสาธารณะได้ดียิ่งขึ้น

1.4. การกระจายอำนาจการคลัง สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคืออะไร

การกระจายอำนาจการคลังนั้นแท้จริงแล้วเป็นเพียงมาตรการหนึ่งในหลายๆ มาตรการของการกระจายอำนาจ ในภาพรวมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ภาพรวมของการกระจายอำนาจ นั้นคือการโอนหน้าที่และความรับผิดชอบในการทำหน้าที่เพื่อสาธารณะจากรัฐบาลกลางสู่หน่วยงานย่อยหรือหน่วยงานที่ไม่ขึ้นตรงกับรัฐบาล หรือหน่วยงานเอกชนไปรับผิดชอบ ดังนั้นจึงสามารถจำแนกรูปแบบหรือมาตรการของการกระจายอำนาจ ออกเป็นได้หลายประเภท เพื่อให้เห็นภาพความแตกต่าง และความเชื่อมโยงของการกระจายอำนาจการคลังกับการกระจายอำนาจประเภทอื่นๆ มากยิ่งขึ้น ในงานเขียนของ Dennis Rondinelli (1999) จึงได้มีการอธิบายไว้ถึงความหมาย วิธีการ และจุดประสงค์ของการกระจายอำนาจ ในรูปแบบต่างๆ โดยแบ่งออกเป็นการกระจายอำนาจทางการเมือง การกระจายอำนาจทางการบริหารปกครอง การกระจายอำนาจทางการคลัง และการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจหรือตลาด ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

1. การกระจายอำนาจทางการเมือง

การกระจายอำนาจทางการเมืองมีจุดประสงค์ในการให้ประชาชนและตัวแทนจากการลงคะแนนเสียงของพวกเขามีพลังในการตัดสินใจต่อสาธารณะมากขึ้น แม้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้วการตัดสินใจเหล่านี้จะมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายทางการเมืองหรือตัวแทนของรัฐบาล แต่การกระจายอำนาจทางการเมืองจะสามารถเป็นตัวช่วยให้เกิดการตัดสินใจที่มีความเป็นประชาธิปไตยโดยให้ประชาชนได้มีการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมกับการเมืองมากยิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะของการกระจายอำนาจทางการเมืองมาจากสมมติฐานที่ว่า การตัดสินใจที่มาจากการมีส่วนร่วมที่ดีนั้นจะมีความคิดเห็นในสังคมหลากหลายกว่าการตัดสินใจที่ทำโดยหน่วยงานราชการเพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้มีความหมายว่าการเลือกตั้งผู้แทนจากท้องถิ่นจะทำให้ประชาชนพลเมืองคุ้นเคยกับผู้แทนหรือนักการเมืองได้ดีกว่า และทำให้ผู้ลงสมัครแข่งขันนั้นรู้ความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่ได้ดีกว่า

การกระจายอำนาจทางการเมืองมักต้องการการปฏิรูปรัฐธรรมนูญหรือการปฏิรูปกฎหมาย พร้อมไปกับการพัฒนาความสามารถและวิสัยทัศน์ของพรรคการเมือง กฎหมายที่มีความเข้มแข็ง การสร้างหน่วยงานการเมืองท้องถิ่น และการส่งเสริมความสนใจของประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่และความต้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาทในการปกครองด้วยตนเองเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสนับสนุนให้เกิดการกระจายอำนาจทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

2. การกระจายอำนาจทางการบริหารปกครอง

การกระจายอำนาจทางการบริหารปกครองเป็นการพยายามที่ แจกจ่ายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับหน่วยงานของรัฐบาลใน ระดับต่างๆ ซึ่งการแจกจ่ายอำนาจหน้าที่นี้หมายรวมถึงตั้งแต่ ความรับผิดชอบในการวางแผน การจัดทำงบประมาณ การจัดการหน้าที่เกี่ยวกับงานบริการสาธารณะ จากรัฐบาลกลางหรือตัวแทนรัฐบาลกลางสู่ หน่วยงานหรือตัวแทนในพื้นที่ทั้งที่ขึ้นตรงกับรัฐบาลและไม่ใช่ภาค ส่วนของรัฐบาล ดังนั้นการกระจายอำนาจการบริหารปกครองควร คำนึงถึงรูปแบบหลัก 3 ประการ คือ การกระจายอำนาจบริหารหรือ หน้าที่จากรัฐบาลกลางไปยังหน่วยงานในระดับอื่นๆ (Deconcentration) การลดกฎระเบียบข้อบังคับ (Deregulation) และการถ่ายโอน อำนาจ (Devolution)

3. การกระจายอำนาจทางการคลัง

หัวใจสำคัญของการกระจายอำนาจทางการคลังคือ ความรับผิดชอบทางการคลัง หากรัฐบาลกลางสามารถทำหน้าที่ในการกระจาย อำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานเอกชนได้อย่าง มีประสิทธิภาพ จะสามารถทำให้รายได้ที่จะนำมาเป็นงบประมาณของ ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นจนเพียงพอแก่การให้บริการสาธารณะ ทั้งนี้การ กระจายอำนาจทางการคลังสามารถทำได้หลายรูปแบบ ดังนี้

ก. การเพิ่มรายได้ด้วยตนเอง (Self-Financing) หรือการ ครอบคลุมรายจ่ายผ่านการเก็บค่าธรรมเนียมจากผู้ใช้

ข. การร่วมมือทางการคลังหรือการร่วมมือทางการผลิตที่ผู้ใช้ หรือประชาชนมีส่วนร่วมในการให้บริการและสาธารณูปโภคผ่านการสนับสนุนทางการเงินหรือการอุทิศแรงงาน (Labor Contribution)

ค. การขยายตัวของรายรับท้องถิ่นผ่านภาษีทรัพย์สิน และภาษีการค้า หรือการเก็บค่าธรรมเนียมทางอ้อม

ง. การถ่ายโอนรายรับปกติซึ่งเก็บจากภาษีโดยรัฐบาลมาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการใช้จ่ายปกติและการใช้จ่ายในกรณีพิเศษหรือกรณีเฉพาะ

จ. การอนุญาตเกี่ยวกับการกู้ยืมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควบคุมกฎหมายที่สามารถให้เก็บภาษีเองได้ แต่ฐานของภาษีนั้นยังคงไม่แข็งแรงและต้องพึ่งพิงรัฐบาลจากส่วนกลางในการให้การสนับสนุน

4. การกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจหรือตลาด

รูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุดของการกระจายอำนาจฯ จากมุมมองของรัฐบาลนั้นคือ การทำให้เป็นเอกชน (Privatization) และการผ่อนคลายกฎระเบียบข้อบังคับ (Deregulation) ทั้งสองประการนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงความรับผิดชอบในภาระหน้าที่ของภาครัฐไปสู่ภาคเอกชน โดยอนุญาตให้หน้าที่การทำงานซึ่งเดิมเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของ

รัฐบาลสามารถทำให้ลู่ทางได้โดยภาคเอกชน อันได้แก่ ธุรกิจ กลุ่มต่างๆ หน่วยงานเอกชน และ NGO (Non Governmental Organization) เป็นต้น โดนทั่วไปแล้วการแปรรูปให้เป็นเอกชน (Privatization) และการผ่อนคลายกฎระเบียบข้อบังคับ (Deregulation) มักจะเป็นแนวทางของระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาตลาดเป็นสำคัญ

จะเห็นว่าไม่ว่าจะเป็นการกระจายอำนาจในรูปแบบใดก็ตามจะมีประเด็นหลักสำคัญอยู่ที่การถ่ายโอนอำนาจหน้าที่จากรัฐบาลกลางไปสู่ส่วนงานอื่นๆ โดยปัจจัยที่ทำให้การกระจายอำนาจในแต่ละรูปแบบมีความแตกต่างกันนั้นอยู่ที่ตัวละครที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้ที่จะได้รับอำนาจ พร้อมทั้งวิธีการหรือหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับจากฝ่ายรัฐบาลกลาง จึงสามารถกล่าวได้ว่าความแตกต่างของการกระจายอำนาจทางการคลังกับการกระจายอำนาจในภาพรวมหรือการกระจายอำนาจในรูปแบบอื่นๆ นั่นก็คือ เป็นการเน้นการกระจายอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับการคลังที่หมายรวมถึง การจัดหางบประมาณ การกำหนดขอบเขตรายรับรายจ่าย จนถึงการให้บริการสาธารณะในแต่ละท้องถิ่น โดยมีตัวละครสำคัญที่เป็นผู้รับอำนาจหน้าที่ดังกล่าว คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน จนถึงประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจากการบริการสาธารณะที่ถูกจัดขึ้น

หนังสือ **"การบริหารการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น"** เล่มนี้ เป็นเอกสาร ตำราหลักสำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชา **"การบริหารการเงินการคลังท้องถิ่น (Local Financial and Fiscal Administration)"** ของหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกับสถาบันการศึกษา

การบริหารการเงินการคลังท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา รวมทั้งการดำเนินงาน การให้บริการ และการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น ซึ่งต้องมีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลทั้งในด้านรายได้จากงบประมาณ จากภาษีและจากการให้บริการ และที่สำคัญคือด้านรายจ่ายในการดำเนินงานรวมทั้งงบลงทุนในโครงการต่างๆ ที่จำเป็นต้องสอดคล้องกับหลักการกระจายอำนาจการคลังสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เนื้อหาสาระในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย กรอบแนวคิดและปัญหาในการกระจายอำนาจทางการคลัง ความสำคัญของการบริหารการเงินการคลัง รายรับ เงินโอน เงินอุดหนุน เงินกู้ยืม รายจ่าย งบลงทุนและระบบงบประมาณ รวมทั้งภาระหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจและสามารถนำหลักการและแนวทางต่างๆ ไปใช้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ